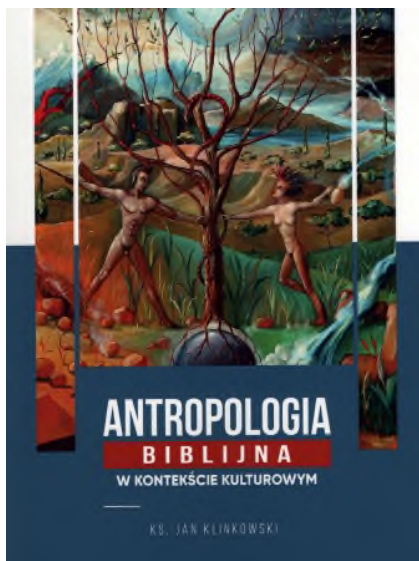

ks. Jacek Kucharski

ks. Jan Klinkowski,
Antropologia biblijna
w kontekście kulturowym,
Wydawnictwo: Diecezjalne
Centrum Edukacyjne
Legnica 2024,
ss. 125

Pytanie dotyczące pochodzenia człowieka, kim on jest, jego źródeł, istoty i roli w dziejach ludzkich, stanowi nieodłączny element kultury każdej cywilizacji. Odpowiedź na nie miała rzecz jasna wpływ na rodzące się poprzez wieki systemy społeczne. Jak dowodzi historia, źle rozumiana antropologia pozwala jednym przypisać atrybuty boskie, a innym odmówić wręcz człowieczeństwa. Jak na tym tle wypada antropologia biblijna w kontekście kulturowym Mezopotamii i państw basenu Morza Śródziemnego, oparta o Boże Objawienie, w której człowiek jest stworzony na obraz i podobieństwo Boże? Tego zadania podjął się ks. prof. PWT dr hab. Jan Klinkowski w książce zatytułowanej *Antropologia biblijna w kontekście kulturowym*, wydanej przez Diecezjalne Centrum Edukacyjne w Legnicy w 2024.

Autor publikacji jest kapłanem diecezji legnickiej, bibliścią i antropologiem kultury. W latach 1998-2005 pełnił funkcję dyrektora Diecezjalnego Kolegium Teologicznego w Legnicy, wykładając równocześnie w Kolegiach Teologicznych w Wałbrzychu i Jeleniej Górze. To wieloletni wykładowca seminariów duchownych we Wrocławiu, Legnicy i Świdnicy oraz w Instytucie Filozoficzno-Teologicznym im. Edyty Stein w Zielonej Górze. Obecnie ks. Jan Klinkowski jest kierownikiem Katedry Nowego Testamentu i wykładowcą na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu. Pełni również funkcję dyrektora Studium Turystyki Biblijnej przy Papieskim

Wydziale Teologicznym we Wrocławiu oraz vice-moderatora Działu Biblijnego im. Jana Pawła II w diecezji legnickiej. To członek Stowarzyszenia Biblistów Polskich. W latach zaś 2015-2024 był członkiem Komitetu Nauk Teologicznych przy Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych Polskiej Akademii Nauk. Autor posiada w swoim dorobku kilkanaście książek naukowych oraz szereg artykułów. To również organizator wypraw naukowych do Armenii, Egiptu, Izraela, Jordanii, Syrii, Libanu, Turcji Wschodniej, Iranu i Etiopii.

Nową publikację ks. Jana Klinkowskiego otwiera *Słowo wstępne* (ss. 5-10), w którym Autor stawia tezę, że „Pytanie o obraz człowieka w tradycji biblijnej i okółbiblijnej jest ciągle aktualne (...) Dlatego warto spojrzeć na proces kształtowania się obrazu człowieka w kulturze państw basenu Morza Śródziemnego, by nie zagubić doświadczenia poprzednich pokoleń, a przede wszystkim, by zbudować właściwy pogląd na naturę ludzką” (s. 8). Ks. Klinkowski świadom jest również zagrożeń: „w cywilizacji europejskiej XX w. idea nadczłowieka doprowadziła do faszyzmu i eksterminacji ludzi niższej kategorii, a idea wyższości struktur społecznych nad jednostką – do komunizmu i eksterminacji ludzi niewygodnych dla abstrakcyjnego, nierealistycznego społeczeństwa”. Być może – jak twierdzi Autor – forsowana obecnie idea stworzenia szczęśliwego społeczeństwa poprzez szczegółowe unormowanie wielu dziedzin życia społecznego, z uchYLENIEM w sferze wolności od zobowiązań moralnych, jest kolejną utopią, która zdegradowa człowieka (s. 8-9).

Przegląd spojrzenia na człowieka rozpoczyna *Antropologia Egipcjan* (ss. 11-18). W tym rozdziale książki czytelnik poznaje zarys nauki o człowieku jaki dominował w kulturze Egiptu. Człowiek posiadał wiele elementów kształtujących jego życie. Składały się na niego: boski pierwiastek *akh* (duch), imię *ren*, idealna forma *seksem* oraz nieśmiertelna dusza *ba* przebywająca w sercu ludzkim w jego wymiarze biernym (*jab*), który był sumieniem ludzkim. Istotnym elementem w człowieku była dusza *ka* posiadająca energię, która potrzebna była również po śmierci. W antropologii Egiptu dominowało przekonanie, że człowiek jest stworzony na podobieństwo Boże, co jednocześnie pozwalało dostrzec w nim władczość i autorytet. Z tego też źródła wyrastała dbałość człowieka o swoje ciało zarówno za życia, jak i po śmierci (por. s. 18).

Rozdział drugi pracy omawia *Antropologię Mezopotamii i Azji Centralnej* (ss. 19-32). Rozpoczyna go teza, iż człowiek stworzony przez bogów posiadał zadanie, aby im służyć, a tym samym pozbawić ich ciężkiej pracy, na której opiera się świat (por. s. 19). Był zatem „ożywionym narzędziem” zajmującym się ziemskimi sprawami bogów. W momencie śmierci dusza ludzka przechodziła do „krajny bez powrotu”, wiodąc w zaświatach beznadziejną egzystencję. Dominował pogląd, że życiem wewnętrznym człowieka kierowały: serce jako źródła emocji i dusza będąca ośrodkiem myśli. Autor skupia się również na orędziu Zaratusztry (zob. ss. 20-32), która odbiła się znaczącym echem na antropologii Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu.

Antropologią Greków (ss. 33-51) zajmuje się Autor niniejszej pozycji w rozdziale trzecim. Jej podstawą było przeświadczenie, że człowiek składa się z duszy i ciała, które w momencie śmierci rozdzielają się (por. s. 33). Takie koncepcje człowieka, jak twierdzi Autor prezentowali Platon i Arystoteles. W mozaice poglądów na człowieka, w książce ks. Klinkowskiego odnajdujemy również antropologiczne poglądy Homera, Pliniusza i Demokryta. Nie mogło zabraknąć antropologicznego spojrzenia, które kształtowało greckie *polis* jako wspólnoty obywateli.

Czwarty rozdział prezentuje *Antropologię Rzymian* (ss. 53-58). Ich antropologia opierała się na przekonaniu przyswojonym od Greków, że dusza ludzka jest wieczna i nieśmiertelna. Stąd też wyrastały rzymskie obrzędy i zwyczaje sepulkralne. Człowiek zaś w pojęciu Rzymian przynależał do trzech zasadniczych grup: obywateli rzymskich, cudzoziemców (*peregrini*) oraz niewolników (por. s. 53). Najwięcej miejsca i słusznie, jak przystało na antropologa biblistę w książce wypełnia *Antropologia judaizmu i wczesnego chrześcijaństwa* (ss. 59-100). Czytelnik odnajdzie w nim wnikliwe analizy dotyczące dwóch komponentów człowieka: *nefes* i *basar*, poczynając od pierwszej księgi Biblii, tj. Księgi Rodzaju. Rozważania Autora oscylują wokół tezy zamkniętej w słowach natchnionego autora: „Bóg stworzył człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i kobietę” (Rdz 1,27). Ks. Klinkowski podejmuje kolejno zagadnienia antropologii biblijnej obecnej we wczesnym chrześcijaństwie, nawiązując do nauki samego Jezusa w Ewangeliach oraz portretu człowieka nakreślonego przez geniusz Pawłowego spojrzenia, konfrontującego świat żydowski i hellenistyczny, ukazując nowość przyniesioną przez orędzie Ewangelii.

Książkę zamykają *Konkluzje* (ss. 101-103), w których ks. Klinkowski stwierdza, że każda epoka musi stawiać sobie pytanie: Kim jest człowiek? Ale czynić to musi, patrząc wstecz i tym samym sięgając do poprzednich epok, które na wiele pytań dotyczących człowieka dały odpowiedź (s.101). Jak dowodzą tego dokonane analizy, to ich odpowiedzi ukształtowały również naszą teraźniejszość, a tym samym miały wpływa na wszystkie istniejące cywilizacje (s.102). Do tego dziedzictwa należy również tradycja biblijna z integralną wizją człowieka, który partycypuje w życiu Bożym. Jest dalej istotą rozumną, poszukującą prawdy, dążącą ku wolności i dobru oraz mającą zdolność kochania. Człowiek jako jedyny jest zdolny przekraczać granice czasu i wyobrazić sobie stan wieczności (s. 103). Biblijna idea zbawienia, która została wpisana w naturę człowieka już podczas aktu stworzenia jest – jak stwierdza Autor – „duchowym kodem genetycznym”, który zaprasza człowieka do poszukiwania poprzez wiarę swego Ojca – dawcy życia (s. 103).

Po *Konkluzjach* znajduje się krótkie streszczenie publikacji w języku angielskim (*Summary*) (ss. 105-111). Książkę zamyka *Bibliografia* (ss. 113-123). Czytelnik znajdzie w niej najważniejsze źródła, monografie i artykuły poświęcone zagadnieniu antropologii kultur starożytnych cywilizacji oraz czasów zarówno Nowego, jak i Starego Testamentu.

Pozycję ks. Klinkowskiego należy ocenić pozytywnie, podkreślając zarazem jej niepodważalne walory. Najpierw należy pogratulować Autorowi sumarycznego i bardzo głębokiego ujęcia tak szerokiego zagadnienia jakim jest antropologia, którą jak udowodnił, podejmowały i wciąż podejmują wszystkie cywilizacje i kultury. Drugi walor stanowi prawda, że książka ta wpisuje się w nurt współczesnej antropologii biblijnej, która potrzebuje wciąż uaktualnienia ze względu na nowe odkrywane artefakty, zarówno w środowisku starożytnych kultur, jak i w obrębie Biblii. Najlepszym tego dowodem jest istniejąca już bogata netografia, w której odnaleźć można wiele artykułów dotyczących zagadnień antropologicznych. Trzecim atutem jest ukazanie chronologicznego rozwoju spojrzenia na człowieka, które kształtowało także współczesne systemy zniekształcające prawdziwy i wypracowany system antropologicznych pojęć, które zrodziły ideologie niszczące zarówno człowieczeństwo jak i wartość człowieka jako takiego. Mamy tu na myśli zwłaszcza systemy totalitarne w postaci faszyzmu i komunizmu. Czwarty walor stanowi język niniejszej publikacji, który pomimo naukowego charakteru podejmowanych zagadnień jest nie tylko rzetelny z naukowego punktu widzenia, ale przy tym prosty i zrozumiały dla przeciętnego czytelnika. Nie można również zapomnieć o niewątpliwym walorze jaki stanowi fakt, że Autor pisząc tę stosunkowo krótką antropologię, wykazał ponadczasowy walor biblijnego spojrzenia na człowieka, który trudno pomijać i bez którego trudno budować również dzisiaj, właściwy obraz i walor człowieka.

W przekonaniu recenzenta, po *Antropologię biblijną w kontekście kulturowym* ks. Jana Klinkowskiego, powinien sięgnąć zarówno wykładowca i student, ale i szeroko pojęte środowisko tych, którym bliskie jest pytanie: kim jest człowiek?

Ks. Jacek Kucharski – doktor habilitowany teologii w zakresie nauk biblijnych, absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (1996) i Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie (2002). Wykładowca biblistyki w Katedrze Egzegezy Ewangelii i Pism Apostolskich na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II (Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu), Instytutu Teologicznego Akademii Teologicznej w Warszawie, Instytutu Teologicznego im. św. Józefa Bilczewskiego Archidiecezji Lwowskiej Obrządku Łacińskiego we Lwowie (Ukraina). Moderator Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II w diecezji radomskiej. Autor pozycji książkowych i szeregu artykułów z zakresu egzegezy Starego i Nowego Testamentu, archeologii biblijnej oraz semantyki języków biblijnych. E-mail: drjack@poczta.onet.pl